

ชื่อเรื่อง การบริหารยาเบื้องต้น

ผู้เขียน

- นางสาวพัชรินทร์ ศรีประทักษ์
- นายวิจิต ประเสริฐศิลปกุล
- นางสาวพรมณี ศิริผล
- นางอุทัย ชันดี
- นางอรรณูญา ลอยลม

เนื้อหาองค์ความรู้

การจ่ายยา หรือการส่งมอบยา ไม่ใช่เพียงแค่การยื่นส่งยา และอ่านวิธีใช้ยาตามหน้าซองให้ผู้ป่วยเท่านั้น แต่เป้าหมายสำคัญของการจ่ายยา คือ ต้องมั่นใจว่าผู้ป่วยสามารถเข้าใจได้อย่างถูกต้อง ไม่เกิดปัญหาจากการใช้ยา เข้าใจประเด็นสำคัญเกี่ยวกับยาที่ได้รับ ทั้งในเรื่องวิธีการใช้ยา ข้อควรระวัง และผลข้างเคียงที่เกิดจากยา จึงได้จัดทำองค์ความรู้แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับแนวทางในการบริหารยาเบื้องต้น โดยมีเนื้อหาองค์ความรู้ สรุปได้ดังนี้

คู่มือการบริหารยาเบื้องต้น ซึ่งประกอบด้วย

วัตถุประสงค์ (Objective)

เพื่อเป็นคู่มือในการปฏิบัติงานของบุคลากรในการบริหารยาให้กับผู้ป่วยตามมาตรฐานการบริหารยาแต่ละประเภท ได้อย่างถูกต้อง ไม่ก่อให้เกิด ความเสี่ยงจาก ความคลาดเคลื่อนทางยา

ขอบเขตการให้บริการ

การควบคุม การจ่ายยาให้กับผู้ป่วย

ขั้นตอนการปฏิบัติงาน

ให้มีการปฏิบัติในการป้องกันและแก้ไขเรื่องความคลาดเคลื่อนในการบริหารยา ให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ดังนี้

- ให้ถูกคน (right patient) หมายถึง การให้ยากับผู้ป่วยได้ถูกบุคคลตามแผนการรักษาของแพทย์ ไม่ให้ยากับผู้ป่วยผิดคน โดยก่อนจ่ายยาทำการตรวจสอบชื่อและนามสกุลผู้ป่วยในใบสั่งยา โดยชื่อและนามสกุลผู้ป่วยที่หน้าซองยา/ ฉลากยา/ แผงยาต้องถูกต้องตรงกัน การตรวจสอบชื่อและนามสกุลผู้ป่วยก่อนให้ยากับผู้ป่วยกระทำโดยการถามชื่อ-นามสกุลผู้ป่วย โดยใช้คำถามปลายเปิด คือ “คุณชื่ออะไรคะ/ ครับ” แล้วให้ผู้ป่วยบอกชื่อ- นามสกุล ด้วยตนเอง ห้ามใช้คำถามปลายปิดที่ระบุชื่อ-นามสกุล แล้วให้ผู้ป่วยตอบว่า “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” เช่น “คุณชื่อ สมศรี น่ารัก ไข่ม้อยคะ” เนื่องจากผู้ป่วยอาจอยู่ในภาวะที่มีระดับการรับรู้ที่ลดลง ระดับความรู้สึกตัวลดลง หรือความสามารถในการได้ยินบกพร่อง แล้วตอบรับโดยไม่ตรงตามความเป็นจริง ห้ามให้ยาผู้ป่วยโดยไม่ได้ตรวจสอบชื่อและนามสกุล
- ให้ขนาดถูกต้อง (right dose) หมายถึง การให้ยาตามขนาดที่แพทย์สั่ง ปฏิบัติโดยการตรวจสอบขนาดยาที่ใบสั่งยาและหน้าซองยา/ ฉลากยา/ แผงยาให้ถูกต้องตรงกันก่อนจ่ายยาให้ผู้ป่วย โดยตรวจสอบทั้งขนาดยาที่เป็นตัวเลข และหน่วยของยา หากมีข้อสงสัยเกี่ยวกับขนาดยาที่ผู้ป่วยได้รับต้องถามแพทย์ผู้สั่งยาเพื่อยืนยันความถูกต้องก่อน

๓. ให้ถูกเวลา (right time and frequency) เป็นการจัดยาให้ผู้ป่วยได้รับตรงตามเวลาและความถี่ที่แพทย์สั่ง โดยตรวจสอบเวลาให้ยาจากใบสั่งยาและฉลากยา ว่าให้ในมือก่อนอาหาร พร้อมอาหาร หรือหลังอาหาร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพของยาสูงสุด
๔. ให้ยาถูกชนิด (right medication/ right drug) หมายถึง การให้ยาถูกต้องตามแผนการรักษาของแพทย์ ปฏิบัติโดยการตรวจสอบชื่อยาที่ใบสั่งยา ซองยา / ฉลากยา แผงยาให้ถูกต้องตรงกัน และอ่านชื่อยาที่หน้าซองยา/ ฉลากยา/ แผงยา อย่างน้อย ๓ ครั้ง ได้แก่ ๑) ก่อนหยิบซองยา/ ขวดยาออกจากตู้ยา ๒) ก่อนนำยาออกจากซอง/ ก่อนเทยาจากขวด และ ๓) ก่อนนำซองยา/ ขวดยาเก็บเข้าตู้ยา ห้ามเตรียมยาให้ผู้ป่วยหากซองยา/ ขวดยาไม่มีชื่อยา หรือฉลากยาชำรุดจนไม่สามารถอ่านชื่อยาได้
๕. ให้ถูกทาง (right route) หมายถึง การให้ยากับผู้ป่วยตามทางที่แพทย์สั่ง และตรวจสอบว่าเป็นทางที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับการให้ยาชนิดนั้น เช่น หากที่ฉลากยาระบุว่าเป็นยาสำหรับฉีดเข้าชั้นกล้ามเนื้อ หมายความว่า เป็นยาสำหรับฉีดเข้าชั้นกล้ามเนื้อเท่านั้น ไม่สามารถนำยานี้มาให้ผู้ป่วยทางอื่นได้ หากแพทย์สั่งยาสำหรับเหน็บเข้าช่องคลอด หมายความว่า ต้องจัดยาตามที่แพทย์สั่งให้ผู้ป่วยโดยการเหน็บเข้าทางช่องคลอดเท่านั้น ไม่สามารถนำไปให้ผู้ป่วยรับประทานหรือให้ทางอื่น
๖. การให้ความรู้และข้อมูลถูกต้อง (right education and information) หมายถึง การให้ความรู้และข้อมูลกับผู้ป่วยอย่างเพียงพอเกี่ยวกับยาที่ผู้ป่วยได้รับ ผลที่คาดหวังจากการรักษาด้วยยา และอาการข้างเคียงที่อาจพบจากการรับยาชนิดนั้น ๆ

การใช้ยาเทคนิคพิเศษ

ยาเทคนิคพิเศษคือยาที่ใช้ด้วยวิธีอื่นนอกเหนือจากการกิน ต้ม เคี้ยว ทา หรือการกระทำทั่วไป ที่ทุกคนเข้าใจได้ดีอยู่แล้ว ยาเทคนิคพิเศษจะมีเอกสารอธิบายอย่างละเอียด แต่การได้รับคำแนะนำจากเภสัชกรโดยตรง จะทำให้เข้าใจเทคนิคเหล่านี้ได้ง่ายกว่า

ยาผงแห้งปฏิบัติวิธี

๑. หากต้องใช้ยามากกว่า ๑ ขวด ให้ละลายยาที่ละขวด

๒. เคาะผงยาในขวดให้ร่วน

๓. ใช้น้ำต้มสุกที่เย็นแล้วหรือน้ำดื่มที่สะอาดละลายยา ห้ามใช้น้ำร้อนหรือน้ำอุ่น

๔. เปิดฝาขวดยา เติมน้ำลงในขวดยาประมาณครึ่งขวด ปิดฝาขวด เขย่าให้ผงเปียกทั่วและกระจาย ไม่จับเป็นก้อน.

๕. เปิดขวดยาอีกครั้ง เติมน้ำลงในขวดจนถึงขีดที่กำหนดไว้บนขวดยาหรือขีดบอกบนฉลากยา

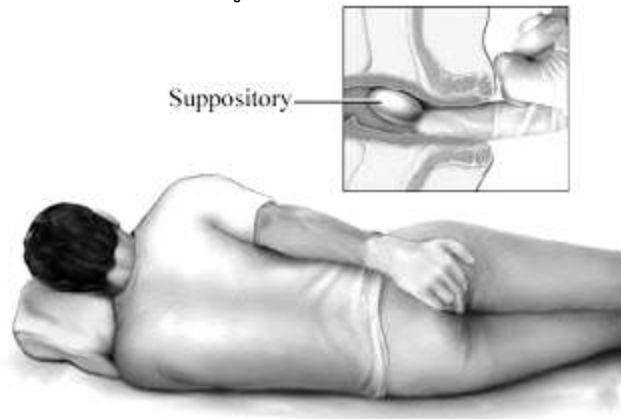
๖. ปิดฝาขวดยา เขย่าให้ยากระจายเข้ากันดี

๗. ก่อนรินยา ต้องเขย่าขวดก่อนทุกครั้ง ยาที่ผสมแล้วจะมีอายุการใช้งานไม่เกิน ๗ วันเมื่ออยู่นอกตู้เย็น และไม่เกิน ๑๔ วัน เมื่อเก็บไว้ในตู้เย็นช่องธรรมดา หรือตามแต่ฉลากกำหนด

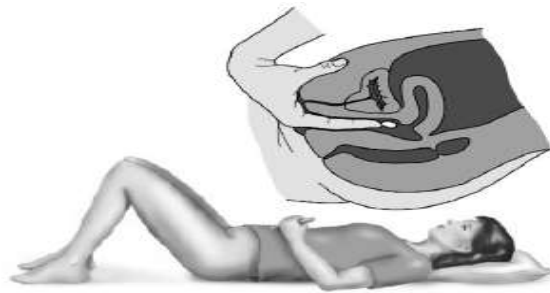
ยาเหน็บทวารหนัก

๑. ล้างมือให้สะอาด และแกะกระดาษห่อยาออก
๒. นอนตะแคง เหยียดขาข้างที่นอนทับออก และงอเข้าข้างที่อยู่ข้างบน
๓. ค่อยๆ สอดยาเข้าทวารหนักให้ลึกจนสุดเม็ดยาที่สอด
๔. นอนในท่าเดิมประมาณ ๑๕ นาที เพื่อให้ยาละลายหมด และไม่หลุดออกมา
๕. หากยาเหน็บ นิ่มหรือไม่คงรูป ควรเขย่าในตู้เย็นช่องธรรมดา เพื่อให้ยาคงรูปแข็ง
๖. ควรเก็บยาเหน็บไว้ในตู้เย็นช่องธรรมดา

ยาสอดช่องคลอด

๑. ล้างมือให้สะอาด และแกะกระดาษห่อยาออก
๒. ปัสสาวะก่อนให้เรียบร้อย
๓. จุ่มยาลงในน้ำสะอาดให้พอเปียกหมาดๆ
๔. นอนหงายชันเข่า และค่อยๆ สอดยาเข้าช่องคลอดให้ลึกที่สุด
๕. นอนพักสักครู่ เพื่อให้ยาละลายหมด

ยาหยอดตา

๑. ล้างมือให้สะอาด เช่าาขวดยา
๒. นอนหรือนั่งแหงนหน้ามองขึ้นข้างบน ใช้มือดึงหนังตาล่างให้เป็นกระพุ้ง
๓. หยอดตาตามจำนวนหยดลงไป ระวังอย่าให้หลอดหยดแตะกับตาหรือเปลือกตา
๔. หลับตาพร้อมทั้งใช้มือกดหัวตาไว้ประมาณ ๑ - ๒ นาที ซึบส่วนที่เกินออก
๕. หากจำเป็นต้องหยอดยาตาหลายชนิดในเวลาเดียวกัน ให้เว้นช่วงระยะเวลา ๕ นาที เพื่อให้ยาแต่ละชนิดออกฤทธิ์ได้ดี
๖. เมื่อเปิดยาใช้แล้ว ควรทิ้งหลังจาก ๑ เดือน ห้ามล้างหรือทำความสะอาดหลอดหยดระหว่างใช้

ยาป้ายตา

๑. ล้างมือให้สะอาด
๒. นอนหรือนั่งแหงนหน้ามองขึ้นข้างบน ใช้มือดึงหนังตาล่างให้เป็นกระพุ้ง
๓. บีบยาลงในกระพุ้งตา โดยเริ่มจากหัวตา ระวังอย่าให้ปลายหลอดแตะกับตาหรือเปลือกตา
๔. กระทบริบตาเบาๆ ประมาณ ๑ - ๒ นาที หรือใช้นิ้วมือคลึงเบาๆ เช็ดยาส่วนเกินออก
๕. ถ้าจำเป็นต้องใช้ยาป้ายตาพร้อมกับยาหยอดตา ให้ใช้ยาหยอดตาก่อนป้ายตาประมาณ ๕ นาที

ยาหยอดหู

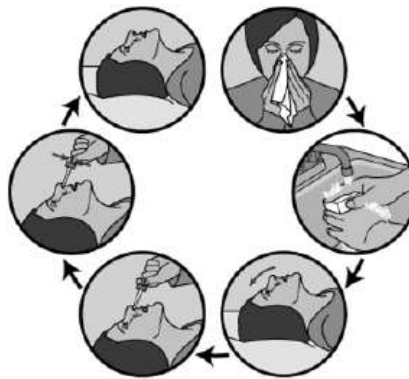
๑. ล้างมือและทำความสะอาดใบหูด้วยผ้าชุบน้ำ เช็ดให้แห้ง
๒. กำขวดยาไว้ในอุ้งมือ ๒ - ๓ นาที เพื่อปรับอุณหภูมิให้ใกล้เคียงกับร่างกาย
๓. เอียงหู หรือนอนตะแคง ให้หูข้างที่จะหยอดอยู่ด้านบน
๔. ดูดยาและหยอดยาตามจำนวนหยด ดึงใบหูเบาๆ เพื่อให้ยาไหลลงหูได้สะดวก

๕. เอียงหูข้างนั้นไว้ ๒ - ๓ นาที หรือใช้สำลีอุดหูไว้ ๕ นาที
๖. หากต้องการหยอดหูทั้ง ๒ ข้าง ให้ทำซ้ำเหมือนเดิม

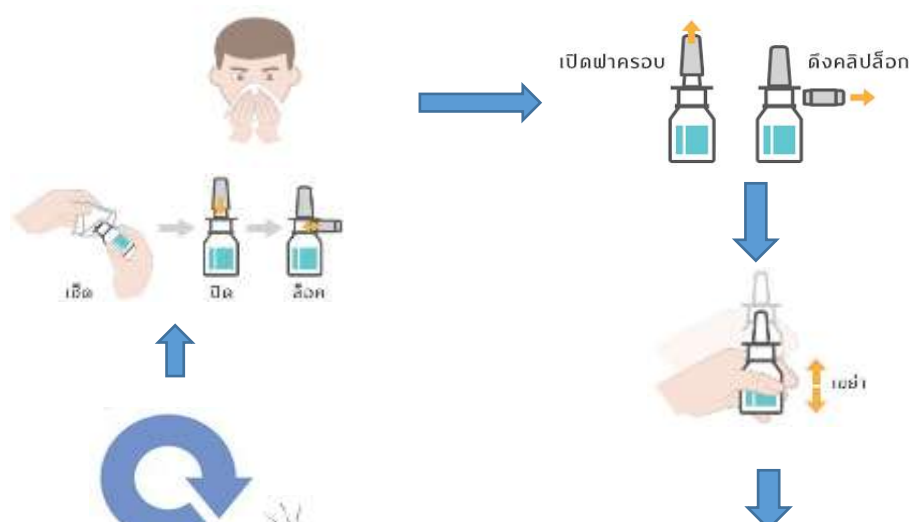
ยาหยอดจมูก

๑. ล้างน้ำมูกทิ้งเบาๆ และใช้กระดาษเช็ดภายในจมูก
๒. ล้างมือให้สะอาด
๓. แหงนคอไปด้านหลังให้มากที่สุด หรือนอนราบบนเตียง เยกหน้าขึ้น
๔. หยอดยาลงในรูจมูก ระวังอย่าให้ปลายหลอดแตะจมูก
๕. ก้มศีรษะมาทางด้านหน้า และหมุนซ้ายขวาไปมาช้าๆ ประมาณ ๒ - ๓ นาที
๖. ใช้ผ้าสะอาดเช็ดน้ำยาที่เกินออก

ยาพ่นจมูก

๑. ล้างน้ำมูกทิ้งเบาๆ และใช้กระดาษเช็ดภายในจมูก
๒. เปิดฝาครอบหรือดึงคลิปลิ้นออก
๓. เขย่าขวดยาในแนวตั้งก่อนใช้ยา
๔. ก้มหน้าเพียงเล็กน้อย
๕. สอดปลายยาพ่นเข้าไปในรูจมูก โดยหลอดพ่นสามารถสัมผัสกับภายในจมูกได้ แล้วกดเพื่อพ่นยา
๖. ใช้ผ้าสะอาดเช็ดน้ำยาที่เกินออก

ทำซ้ำกับจมูก อีกข้างหนึ่ง

ยาสูดพ่นทางปาก

๑. เปิดฝาขวดแล้วเขย่าขวดยาในแนวตั้ง ๒-๓ ครั้ง
๒. หายใจออกทางจมูกให้มากที่สุด
๓. อมปลายปากกระบอกยา และหุบปากให้สนิท
๔. ใช้นิ้วกดกันหลอดยาลงให้สุด พร้อมกับหายใจเข้าทางปากลึกๆ อย่างช้าๆ
๕. ดึงกระบอกพ่นยาออกจากปาก หุบปากกลั้นหายใจให้นานที่สุดอย่างน้อย ๑๐ วินาที
๖. ถ้าต้องการพ่นอีกครั้ง ให้เว้นระยะห่างอย่างน้อย ๑ นาที

ยาสูดพ่นทางปากที่ใช้กับกระบอกสูดยา

๑. เปิดฝาขวดแล้วเขย่าขวดยาในแนวตั้ง ๒ - ๓ ครั้ง
๒. ต่อกระบอกสูดยาเข้ากับหลอดยา
๓. พ่นยาทิ้ง เพื่อทดสอบ ๒ - ๓ ครั้ง แต่ถ้าใช้ทุกวันให้ข้ามขั้นตอนนี้ไป
๔. นำกระบอกสูดยาแนบหน้าให้สนิท
๕. กดยา ๑ ครั้ง หายใจ ๕ - ๖ ครั้ง
๖. เอากระบอกสูดยาออก หากต้องการพ่นใหม่อีกครั้ง ต้องเว้นระยะ ๑ นาที

1 เปิดฝาขวด เขย่าในแนวตั้ง 2-3 ครั้ง

2 ต่อกระบอกสูดยาเข้ากับหลอดยา

3 พ่นยาทิ้ง เพื่อทดสอบ 2-3 ครั้ง
แต่ถ้าใช้ทุกวันให้ข้ามขั้นตอนนี้ไป

4 เอากระบอกสูดยาแนบหน้าให้สนิท

5 กดยา 1 ครั้ง หายใจ 5-6 ครั้ง

6 เอากระบอกสูดยาออก หากต้องการพ่นใหม่อีกครั้ง ต้องเว้นระยะ ๑ นาที

วิธีใช้น้ำเกลือล้างจมูก

๑. ล้างมือให้สะอาดก่อนทำการล้างจมูก
๒. เทน้ำ เกลือในภาชนะที่เตรียมไว้
๓. ใช้หัวจุกติดที่ปลายกระบอกฉีดยาและดูดเกลือประมาณ ๑๐ - ๒๐ cc หรือคำแนะนำของแพทย์/พยาบาล/เภสัชกร
๔. ก้มหน้าเล็กน้อย นำภาชนะที่รับน้ำไว้บริเวณใต้คาง
๕. สอดปลายหัวจุกเข้าไปในช่องจมูกลึกพอประมาณ
๖. อ้าปากและกลืน หายใจพร้อมกับดันกระบอกฉีดยาเบาๆ ให้น้ำ เกลือเข้าไปในจมูก น้ำเกลืออาจจะไหลย้อนออกทางจมูกด้านข้างซึ่งไม่เป็นอะไร
๗. ทำซ้ำ ๒ - ๓ ครั้ง เพื่อล้างให้ทั่วในจมูก
๘. ทำซ้ำ เช่นเดียวกันกับจมูกอีกข้าง
๙. เมื่อสิ้นสุดการล้างจมูกให้สูดน้ำมูกพร้อมๆกันทั้งสองข้าง

กลุ่มงาน เกษัชกรรมชุมชน

เอกสารอ้างอิง: เรวดี ธรรมอุปกรณ์, สารีณีย์ กฤตยานันต์. ไซยา-ต้องรู้. กรุงเทพฯ: คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2543:1-20.

ภาพจาก: <http://www.pmh.go.th/pharmacist/admin/file/pdf/20190915084633.pdf>